

Доц. др Милан Поповић

ИСПОД ФАСАДЕ

ЈЕДНА СКИЦА ЗА АНАЛИЗУ ОДНОСНО СТУДИЈУ НАШЕ ДАНАШЊЕ (СРЈ) „ФАСАДНЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ“

1. Увод: „фасадна федерација“

Либерална демократија није довољан, али јесте неопходан услов за постојање федерализма односно федерације: стварног федерализма односно федерације нема нити може бити изван односно без основних принципа и институција либералне демократије, пре свега изван и без Уставом (дакле не било како, односно било чиме) ограничене, подељене и одговорне власти (Јовановић / Димитријевић 1991: 98—101).

У уставноправној теорији, међутим, прави се разлика између устава у формалном и устава у материјалном смислу: под уставом у формалном смислу подразумева се основни, највиши и писани правни акт, који правно уобличава, уређује и гарантује основне односе и институције, пре свега власништво и (ограничену, подељену и одговорну) власт у једном друштву; под уставом у материјалном смислу, пак, подразумева се релативно стабилан консензус/сагласност свих или барем свих главних социјалних, политичких и етничких група односно снага о конкретном изгледу и о стварном функционисању тих односа и институција (Прпић / Пуховски / Узелац 1991: 171).

Систем у којем постоји само устав у формалном, не и устав у материјалном смислу, није либералнодемократски, него је квазидемократски. Федерација у таквом систему није стварна, него је фиктивна, квази односно „фасадна федерација“.

Израз „фасадна федерација“ у политичкој теорији односно компаративистици најпре је употребљен као специфична ознака за комунистичке федерације, а затим и као специфично објашњење за њихов спектакуларни распад: према овом објашњењу,

комунистичке федерације (СССР, ЧССР, СФРЈ) нису се распале зато што су биле федерације, него, управо обрнуто, зато што то нису биле, или, прецизније, зато што су то биле само споља, формално, фиктивно фасадно (Straus 1991; Straus 1992).

Концепт „фасадне федерације“ може се, међутим, употребити и као специфична ознака односно објашњење за СРЈ, једину преосталу *посткомунистичку* квазифедерацију; и она је то само споља, формално, фиктивно, фасадно; и у њој постоји само устав у формалном, не и устав у материјалном смислу; и у њој је власт само формално, не и стварно ограничена, подељена и одговорна; и у њој је основни и највиши закон земље политичка самовоља, арбитрерност и ароганција; разлика је једино у томе што је митологију и диктатуру „радничке класе“ заменила митологија и диктатура „нације“, ауторитарни комунизам агресивни национализам.

„Фасадна федерација“ је вема немирна категорија: самом својом формулацијом она упућује на оно *испод фасаде*. Управо „због тога, она је и изразито комплексна, мултидисциплинарна; федерацијом се углавном баве Политика и Право, оним испод фасаде углавном Социологија.

Суду и провери научне јавности у наставку се излаже управо једна таква, претежно социолошка скица за анализу односно студију наше данашње (СРЈ) „фасадне федерације“. Методолошки, ова скица представља тек први, иако најтежи и најзначајнији корак у анализи односно студији. Због тога се она и ограничава само на: 1) концептуализацију основних аналитичких појмова и 2) избор односно предлог основног емпиријског материјала.

2. Испод фасаде: анализа актера

До оног испод фасаде најпре се може доћи путем *анализе актера*, у нашем случају путем анализе актера *насилног односно ратног распада* старе фасаде СФРЈ и *насилног односно ратног настанка* нове фасаде СРЈ.

Насилни односно ратни распад СФРЈ развио се као згуснут и драматичан израз велике постхладноратовске промене нашег друштва, Балкана и света. Тај распад био је и остао *конституван* за све значајне (локалне, регионалне, светске) пројекте и актере. Због тога је и анализа тог распада била и остала толико значајна.

Анализа актера тог распада односно оног настанка морала би бити свеобухватна. У сваком случају, она би морала да обухвати и стави на своје место све значајније пројекте и актере тог процеса: међународне, светске, регионалне и локалне, „спољашње“ и „унутрашње“ економске, социјалне и политичке; системске и антисистемске.

Једна могућа скица, односно један могући предлог за анализу актера насилног односно ратног распада СФРЈ и насилног односно ратног настанка СРЈ, могла би односно могао би да изгледа и овако:

1. *Међународни, „спољашњи“, светски и регионални актери:* институционални (посебно системи УН, ЕЗ/ЕУ, НАТО) и не односно ванитуституционални (посебно системи великих сила); директно међународни (који делују као такви односно као међународни) и само индиректно међународни (који делују само индиректно односно само преко локалних структура и актера;

2. *Локални, „унутрашњи“, СФРЈ актери:*

2.1. *Системски актери:*

2.1.1. *„Слом југословенских (пројеката и) елита модернизације“ (Новак-Пешец 1979), посебно слом последњег таквог, реформског пројекта и покрета с краја 1980-их и почетка 1990-их; и*

2.1.2. *Успон односно постепено успињање нових, антимодернистичких, агресивнонационалистичких, ратнонационалистичких пројеката и актера у процесу комплексне интеракције и фузије старих/нових политичких номенклатура и такозваних интелектуалних односно културних националних елита (Попов 1993; Куљић 1993);*

2.2. *Антисистемски, посебно антиратни и антифашистички пројекти, покрети, групе, актери (Антиратне акције 1993; Студентски протест 1993).*

Уместо подробнијег образлагања, у наставку следи само неколико кључних *епистемолошких* напомена.

Прва таква напомена тиче се *правог односа између вредносног и индикативног елемента*: горња скица јесте вредносно односно ацтиратно оријентисана, али је таква њена оријентација индикативно а не емотивно утемељена.

Антиратни став ове скице утемељен је, највећим делом, на историјској социологији С. Тилуја и филозофији односно социологији К. Роррега: анализом рата и државе у последњих пола миленијума, први је дошао до емпиријски утемељеног закључка о „вођењу рата и стварању државе као организованом злочину“ (Tilly 1985), а други, на сличан начин, до закључка о „историји политичке моћи“ као „историји међународног злочина и масовног убиства (укључујући, истина, и неке покушаје њиховог обуздавања)“. На питање, пак, због чега се у школама највећим делом изучава историја политичке моћи, а не, рецимо, историја религије или поезије, К. Роррег је пружио одговор који је објаснио не само понашање етаблираних историчара него и понашање свих осталих припадника такозване интелектуалне односно културне елите: „Међутим, зашто је баш изабрана историја моћи, а не на пример, историја религије или поезије? Постоји неколико разлога. Један је да се моћ тиче свих нас, а поезија само неколицине. Други је да су људи склони обожавању моћи.

(... Трећи (...)) је тај што они који поседују моћ желе да буду обожавани и могу да наметну своје жеље. Многи историчари су писали под надзором императора, генерала и директора“ (Forrer 1993a: 324—325).

Друга напомена тиче се *праве природе историје и политике*: насупрот преовлађујућем веровању у митологију завере, горња скица заснована је на спознаји историје и политике као *квази-биолошке адаптације* (а ова спознаја сама на принципима комплексности, нелинеарности, пробабализма и ирверзибилности „нове науке“ односно постњутновске физике I. Prigogine: Prigogine / Stengers 1984).

Формулацију „адаптација, не завера“ не треба, међутим, схватити као апсолутну негацију завере, него само као негацију њеног тобоже примарног и одређујућег значаја: завера увек постоји (историја и политика су по дефиницији увек и то), али је ствар у томе да је завера увек само део целине конкретне историје и политике, а не обрнуто. Не објашњава завера историју и политику, него историја и политика објашњавају заверу (иначе би било апсолутно немогуће одговорити на питање: због чега неке завере успевају, а неке не).

Тако треба схватити и изразе у скици као што су: „системи великих сила“, „преко локалних актера“, „сломо“, „успон“ „комплексна интеракција и фузија“. Тако треба схватити и све оне пројекте односно актере оног распада (СФРЈ) односно настанка (СРЈ) који се као такви најчешће наводе у одговарајућој литератури.

Права природа историје односно политике расветљава и *право место* историјских односно политичких пројеката и актера: ни свемоћ завере, ни немоћ историје (историјске нужности), то је место професионалне одговорности и моралног избора. Идеалотипска опозиција интелектуалци — власт више замућује него што помаже; допринос интелектуалних елита релегитимацији и консолидацији агресивнонационалистичких политичких елита и режима након слома комунизма, био је и остао одлучујући (Републиканац 1994).

Трећа и последња напомена тиче се *унутрашњих разлика*: анализа актера је средство помоћу којег владајући, митски и органски, треба трансформисати у *реални и комплексни појам нације*. Због тога ову скицу и треба схватити пре свега као неку врсту позива на рационалну емпиријску анализу и интересубјективну проверу.

3. *Quo vadis CPJ?*

Тек је нешто више од годину дана од иницијативе за одржавање научног скупа, а његов наслов, „Федерација са дзјеје федералне јединице“, као да је већ застарео. Мотиви и циљеви

су различити (чак супротни), али је осећај односно уверење готово унисоно: ретки су они који верују у дуговечност односно коначност спољашњих граница и унутрашњег уређења СРЈ („држава у транзиту“ јесте иронично, али и прилично адекватно име које је она због тога добила).

Све друго што се односи на будућност заједничке државе Србије и Црне Горе, крајње је отворено, спорно и неизвесно: спољашње границе (*status quo* СРЈ, престанак односно сужавање СРЈ раздвајањем Србије и Црне Горе у две нове самосталне државе, престанак односно проширивање СРЈ припајањем нових јединица са територије бивше СФРЈ); основни квалитет њихове свезе односно заједнице (затворена адресивна етничка држава, отворена мултиетничка грађанска држава); унутрашње уређење (федерација, конфедерација, унитарна држава); име (Црна Гора, Србија, Велика Србија, Југославија).

Оно што у нашој данашњој ситуацији посебно забрињава није, међутим, ова неизвесност сама, него је то одсуство правних и политичких услова односно гаранција за њено рационално и демократско решавање: самовоља, арбитрерност, сила — била је и остала главна у досадашњем понашању владајућих политичких актера.

По уверењу аутора овог прилога, то је било и остало оно прво и основно на што мора да скрене пажњу професионално одговорна и озбиљна односно критичка друштвена наука.

И поред свих неизвесности, наиме, једно је сасвим извесно: уколико у СРЈ, и у другим новим државама на територији бивше СФРЈ, на власти остану актуелни антимодернистички односно агресивнонационалистички пројекти, режими и актери, чак ни најбољи уставноправни модели, неће моћи да оду даље од фасаде односно од фасадне федерације и фасадне демократије.

ЛИТЕРАТУРА

- АНТИРАТНЕ АКЦИЈЕ 1993: Антирадне акције 1991—1992, Специјални број, Република, Београд, фебруар 1993.
- БЕЧ 1993; Беч, Јања: *Зашто? Ратови у Југославији*, „Прометеј“ и „Борба“, Нови Сад, 1993.
- ЈОВАНОВИЋ/ДИМИТРИЈЕВИЋ 1991: Јовановић, Павле и Димитријевић, Ненад: *Савремени политички системи*, I, Центар за издавачку делатност, Правни факултет, Нови Сад, 1991.
- КУЉИЋ, 1993: Куљић, Тодор: *Беспомоћни антифашизам*, Зборник *Филозофија и друштво IV: Антифашизам*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 1993, стр. 61—73.
- МООРЕ 1969. Moore, Barrington JR: *Social origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Penguin Books, Peregrin Books, Harmondsworth, 1969.
- НОВАК-ПЕШЕЦ 1989: Новак-Пешец, Мојга: *Слом југословенских елита модернизације*, *Социологија*, 2—3/1989.
- ПОПЕР 1993: Попер, Карл Р.: *Отворено друштво и његови непријатељи*, I, Београдски издавачко-графички завод (БИГЗ), Београд, 1993.

- ПОПЕР 1993а: Попер, Карл Р.: *Отворено друштво и његови непријатељи, II*, Београдски издавачко-графички завод (БИГЗ), Београд, 1993.
- ПОПОВ 1993: Попов, Небојша: Српски популизам. Од маргиналне до доминантне појаве. *Специјални додатак*. Време, бр. 135, 24. мај 1993.
- ПОПОВИЋ 1992: Popović, Milan: *Janus-Faced Europe. Yugoslav Disintegration in a World-System Perspective*. Working Paper, Fernand Braudel Center, SUNY—Binghamton, Binghamton, NY, 1992.
- ПОПОВИЋ 1994: Поповић, Милан: Један поглед у будућност. Савремени свет и савремени политички системи у постхладноратовској ери, 1994.
- ПОПОВИЋ 1994а: Поповић, Милан: Комедија тајног Устава. Још једна марксова минијатура, 1994.
- ПОПОВИЋ 1993: Поповић, Милан: Логореја, болест причања. О правој природи и функцији најновије „уставне реформе“, *Побједа*, 10. април 1993.
- PRIGOGINE/STENGERS 1984: Prigogine, Ilya and Stengers, Isabelle: *Order Out of Chaos*. Man's New Dialogue With Nature (based on the authors *La nouvelle alliance*), Shambhala Publications Inc., Bouldler, Colorado and Bantam Books Inc., New York, 1984.
- ПРПИЋ/ПУХОВСКИ/УЗЕЛАЦ 1990: Прпић, Иван, Пуховски, Жарко, Узелац, Маја. Уредници: *Лексикон темељних појмова политике*, „Школска књига“, Запреб, 1990.
- РЕПУБЛИКАНАЦ 1994: Републиканац: Швајцовање нације, *Република*, Београд; бр. 85, 1—15, фебруар 1994.
- STRAUS 1992: Straus, Ira: *Facade Federalism, Why the USSR and Yugoslavia Fell Apart?*, Working Paper, Charlottesville, VA, 1992 (?).
- STRAUS 1991: The implosion of the ‚Facade Federations‘. *The Federator*, June 1991.
- СТУДЕНТСКИ ПРОТЕСТ 1993: Студентски протест 1991—1992, Специјални број, Република, Београд, март 1993.
- TILLY 1985: Tilly, Charles: War Making and State Making' as Organized Crime, in P. B. Evans D. Rueschemeyer and T. Skocpol, Editors: *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- VUJACIĆ/ZASLAVSKY 1991: Vujačić, Veljko and Zaslavsky, Victor: *The Causes of Disintegration in the USSR and Yugoslavia*, Telos, 88/1991.
- WALLERSTEIN 1992: Wallerstein, Immanuel: *Trajectory of the World-System 1945—1990 (2050)*. Synthetic Overview, Working Paper, Fernand Braudel Center, SUNY-Binghamton, Binghamton, NY, 1992.
- WEBER 1965: Weber, Max: *Politics as a Vocation*, Fortress Press, Philadelphia, 1965.

Milan Popović

UNDER FACADE. AN OUTLINE FOR THE STUDY OF FRY (FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA: SERBIA AND MONTENEGRO) AS A FACADE FEDERATION

— Summary —

The label »facade federation« has been initially used as a label designating specific kommunist federations (USSR, CSSR, SFRY). This paper suggests the same label to be used as a designation for FRY, the last postcommunist quasifederation.

The paper offers an outline for the study of FRY as a »facade federation«. The outline suggests the study should go through and around predomi-

nantly sociological *analysis of the actors* of violent/war disintegration of SFRY and violent/war genesis of FRY especially through and around analysis of *the collapse* of the last modernizing Yugoslav movement (in the late 1980s, early 1990s) and of *the rise* of new antimodernistic and aggressively nationalistic projects and actors which have come into existence and developed in the process of *the complex interaction and fusion* of the old/new post-communist political nomenclatures and so called intellectual/cultural elites.

The last section of the paper (Quo Vadis FRY?) consequently suggests a conclusion of the utmost importance: if the antimodernistic projects, regimes and actors stay in power in FRY as well as in the other ex-SFRY newly established states, even the best constitutional frameworks would not be able to move them far away from their present facade character.

